

UDK 341.462.62
pregledni znanstveni rad
primljen 7. rujna 2000.

Zlatko BRKIĆ, asistent,
Pravni fakultet u Mostaru

MIROVNE OPERACIJE

Značenje mirovnih operacija u suvremenom svijetu nije potrebno posebno naglašavati. Autor prikazom razvitka mirovnih operacija kroz povijest i njihove zbilje pokušava pronaći rješenje za njihova što bolja institucionalna i operativna rješenja. Bolna iskustva rata u Bosni i Hercegovini, gdje se mirovne operacije nisu proslavile svojom efikasnošću, razlog su još više da se poradi na utvrđivanju i otklanjanju uzroka takvog stanja.

UVOD

Kroz povijest odnose u međunarodnoj zajednici redovito su potresali sukobi interesa. Često su se ti sukobi interesa pretvarali u otvorene oružane sukobe. Zbog toga su se u sklopu međunarodne zajednice do danas izgradile dvije skupine sredstava za rješavanje sukoba. Prvu skupinu bi činila sredstva za mirno rješavanje sukoba. Tu skupinu sredstava bi se moglo podijeliti na tri dijela: a) diplomatska sredstva (izravni pregovori stranaka u sporu, dobre usluge i posredovanje nekog trećega); b) institucionalizirana, tj. formalizirana sredstva (istraga i mirenje); c) arbitraža i rješavanje sporova pred nekim stalnim međunarodnim sudskim tijelom.¹ Drugu skupinu čine organizirani oblici kolektivne sigurnosti, a to su prije svega kolektivne mjere i mirovne operacije. Mirovne operacije, kao sredstvo za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti, zamišljene su kao operacije za uspostavu i očuvanje mira.

Ovu podjelu sredstava za rješavanje sukoba ne treba shvatiti doslovno, jer u današnjoj međunarodnoj zbilji vladaju paralelizam i isprepletenost u primjeni tih sredstava. Iako su zabrana rata po općem međunarodnom pravu i promjene u međunarodnim odnosima poslije Hladnog rata budile nadu u prestanak oružanih sukoba, te su se nade brzo izjalovile. Ne samo da postojeći sukobi nisu u potpunosti riješeni nego se čak i značajno povećavao broj kriznih žarišta u svijetu. Koliko je današnje značenje tih mirovnih operacija za međunarodnu sigurnost, nije potrebno isticati, posebice zbog toga što je upravo područje bivše Jugoslavije bilo pozornica za najsloženiju i najskuplju mirovnu operaciju u povijesti. Nedjelotvornost svih tih sredstava

¹ Poblježe: Vladimir Đuro DEGAN, *Međunarodno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2000, str. 729.

u rješavanju suvremenih oružanih sukoba poticaj je da se još više poradi na njihovu usavršavanju i osuvremenjivanju.

1. POVIJEST MIROVNIH OPERACIJA

Premda se suvremeni pojam mirovnih operacija veže za razdoblje poslije II. svjetskog rata, povijest mirovnih operacija (ili njenih naznaka) je mnogo duža. Prvu, uvjetno rečeno, mirovnu operaciju činila je akcija međunarodnih odreda na Kritu od 1897. do 1899. godine radi smirivanja napetosti i postizanja političkog rješenja. Sve oružane intervencije koje su poduzimane u biti su ipak bile klasične agresije.² Pod pokroviteljstvom Svete alijanse, osnovane poslije Bečkog kongresa 1815. godine, s glavnim zadatkom zaštite stvorenog sustava međunarodnih odnosa, poduzimane su oružane intervencije da bi se stvoreni zaključci alijanse proveli u život (npr. Napulj, Španjolska). Prvi svjetski rat predstavljao je šokantno osvješćenje za čovječanstvo. Strahovita ratna razaranja i stradanja ljudi rezultirali su novom težnjom za mirom. Osnivanje Lige naroda (1920. – 1946.), kao zametka današnje organizacije Ujedinjenih naroda, predstavljalo je prekretnicu u razvoju mirovnih operacija. Pošto je izbijanjem Prvog svjetskog rata sustav ravnoteže snaga doživio svoj težak poraz, rasla je spoznaja o potrebi stvaranja jedne trajnije međunarodne organizacije čiji bi se stalni organi starali za mir i sigurnost u svijetu. Predvodnik te ideje o kolektivnoj sigurnosti bio je predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Woodrow Wilson. Na Versajskoj mirovnoj konferenciji došlo je do sklapanja Pakta Lige naroda. Iako je Liga naroda bila Wilsonovo čedo, SAD nisu postale njezinim članom, a i SSSR je to postao tek 1934. godine.³

Liga naroda je svojim djelovanjem uspjela riješiti neke od oružanih sukoba (npr. Bugarska 1925; Kolumbija 1934; Paragvaj 1935.). Nakon tih početnih uspjeha, izbijanjem ozbiljnih sukoba (Mandžurija, Španjolska, Etiopija), Liga naroda se pokazala kao potpuno nedorasla svom zadatku, tako da se 1939. godine napadnuta Poljska nije uopće obraćala Ligi naroda. Razlog za ovakvu nedjelotvornost Lige naroda, pored izostanka tadašnjih velikih sila SAD-a i SSSR-a, bila je i složenost mehanizma za donošenje odluka, gdje se npr. tražila jednoglasnost prisutnih i koja bi rezultirala donošenjem preporuka, koje su bile bez obvezujuće snage. Čak ni sam rat nije bio zabranjen, već su prije rata stranke bile dužne pokušati svoj spor riješiti mirnim putem.⁴

Iako je sustav Lige naroda bio daleko od savršenog, glavni razlog njegove nedjelotvornosti nisu bila njegova pravila i mehanizmi koliko praksa država u njihovoj (ne)primjeni. Liga naroda je konačno dokinuta 18. travnja 1946. godine na konferenciji u Ženevi i sva njezina imovina je prenijeta u vlasništvo Ujedinjenih naroda. I pored svoga neuspjeha u održavanju trajnoga međunarodnog mira, Liga naroda u biti je

² Isto – Gavro Đ. PERAZIĆ, *Međunarodno ratno pravo*, Kultura, Beograd 1966., str.63.

³ Vidi – Vladimir Đuro DEGAN, *Međunarodno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2000., str. 432.

⁴ Vidi – Juraj ANDRASSY: *Međunarodno pravo*, Školska knjiga, Zagreb 1978., str. 367.

predstavljala prve korake u stvaranju buduće Organizacije UN-a. Svojim djelovanjem ona je jasno ukazala na teškoće koje očekuju neku buduću univerzalnu međunarodnu organizaciju za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Osim toga, Liga naroda je dala nekoliko bitnih koncepata, koje je UN preuzeo i osuvremenio, a to su npr. koncept svjetskog suda, koncept rata kao zločina protiv čovječnosti itd.

Stvaranjem UN-a počinje novo razdoblje mirovnih operacija. UN su stvoreni 24. listopada 1945. godine stupanjem na snagu Povelje UN-a. UN u svojoj Povelji u članku 1. određuju: *"Ciljevi Ujedinjenih naroda su: održavati međunarodni mir i sigurnost i u tu svrhu poduzimati djelotvorne kolektivne mjere radi sprečavanja i otklanjanja prijetnji miru i u suzbijanju napada ili drugih narušenja mira, i ostvariti mirnim sredstvima i u skladu s načelima pravde i međunarodnog prava, uređenje ili rješenje međunarodnih sporova ili situacija koji bi mogli dovesti do narušenja mira..."* Ostvarivanje svog glavnog zadatka, tj. održavanje međunarodnog mira i sigurnosti, Organizacija UN-a je povjerila Vijeću sigurnosti. Upravo zato su i velike sile sebi osigurale poseban položaj u tom organu.⁵ Poučeni negativnim iskustvima Lige naroda koja nije mogla donositi obvezujuće odluke, tvorcii Povelje su omogućili Vijeću sigurnosti da donosi obvezujuće odluke, čime je konceptu kolektivne sigurnosti udahnut novi život. Prema glavi VII. Povelje, kada Vijeće sigurnosti utvrdi da je u nekom dijelu svijeta došlo do prijetnje miru, narušenja mira ili čina agresije, ono može, pored preporuka, donositi i obvezujuće odluke za sve države članice.

Zbog izbijanja Hladnog rata Vijeće sigurnosti se pokazalo nedjelotvornim u vršenju svoje prvenstvene odgovornosti, održavanja međunarodnog mira i sigurnosti, zbog čega je dio njegove odgovornosti pokušala preuzeti Opća skupština (rezolucijom broj 377A (V), pod nazivom "Ujedinjeni za mir", donijetom 3. studenoga 1950. godine) i Glavni tajnik. Nedjelotvornost Vijeća sigurnosti je također djelovala i na stvaranje vojnih saveza u cilju kolektivne samoobrane njihovih članova (npr. NATO-a ustanovljena 1949. godine, Varšavski ugovor 1955. godine. itd.).

2. SUSTAV OSIGURANJA MIRA UN-a

Sustav kolektivne sigurnosti ustanovljen Poveljom UN-a težio je sveobuhvatnosti i univerzalnosti. Za svrhe ostvarenja najvažnijeg zadatka UN-a, tj. održavanja međunarodnog mira i sigurnosti (čl. 1. Povelje), predviđena su preventivna i prinudna sredstva. Sam rat je Poveljom, za razliku od Pakta Lige naroda, izričito zabranjen. Ali, prema članku 51. Povelje, nijedna od tih odredaba ne dira u prirodno pravo nužne obrane, individualne i kolektivne, u slučaju oružana napada na državu članicu UN, sve dok Vijeće sigurnosti ne poduzme mjere potrebne za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Također su i obveze država članica u pogledu održavanja međunarodnog mira i sigurnosti veće i određenije. Te obveze se mogu podijeliti u četiri dijela:

⁵ Pod velikim silama podrazumijevamo SAD, SSSR (današnju Rusiju), Kinu, Francusku i Veliku Britaniju. One su dobile stalno članstvo u Vijeću sigurnosti i mogućnosti veta na odluke Vijeća sigurnosti o svim pitanjima, osim onih o postupku.

- države članice moraju svoje međunarodne sporove uređivati mirnim sredstvima, tako da ne budu ugroženi međunarodni mir i sigurnost, a ni pravda;
- države članice se moraju u svojim međunarodnim odnosima uzdržavati od prijetnje silom i uporabe sile protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti bilo koje države, ili su na bilo koji način nespojive s ciljevima UN-a;
- države članice će UN-u dati svoju punu pomoć u svakoj akciji koje UN poduzima u skladu s Poveljom, ali će se isto tako uzdržavati od pomaganja državama protiv kojih je UN poduzeo preventivne ili prinudne mjere;
- države članice su također obvezne primiti i izvršiti odluke Vijeća sigurnosti, koje su stvorene u skladu s Poveljom.

Poveljom se prinuda UN-a anaprijed organizira, čime se izbjegava da ona, kao što je bio slučaj s Ligom naroda, ovisi o dobroj volji država članica. Spominjanjem skupa međunarodnog mira i sigurnosti proširene su zadaće UN-a. Jedino ograničenje je predviđeno čl. 2. st. 7. Povelje, koje određuje da UN nitko ne ovlašćuje miješati se u poslove koji pripadaju unutarnjoj mjerodavnosti država. Međutim, ta odredba nikako ne dira u pravo UN-a da primijeni prisilne mjere, prema glavi VII. Povelje. Glavom VI. Povelje regulirano je mirno rješavanje sporova, gdje je UN-u, tj. Vijeću sigurnosti, praktično povjerena uloga posrednika. Njegova se funkcija, prema glavi VI., svodi na pružanje dobrih usluga, a izuzetno i mirenje između država strana nekog međunarodnog sukoba.⁶ Ovlasti Vijeća sigurnosti, prema glavi VI., su vrlo male, pa u tim situacijama sve, manje – više, ovisi o dobroj volji država koje su u sporu.

Za mirovne operacije, koje su i tema ovog rada, najznačajnija je glava VII. Povelje, kojom je regulirano djelovanje u slučaju prijetnje miru, narušavanja mira i čina agresije. Prema čl. 39. Povelje, Vijeće sigurnosti mora kvalificirati situaciju u smislu postoji li prijetnja miru, povreda mira ili čin agresije, prije nego donese mjere koje smatra potrebnim. Upozorenje na postojeću situaciju negdje u svijetu može dolaziti kako od samih članica Vijeća sigurnosti, tako i od svake članice UN-a, Opće skupštine ili Glavnog tajnika UN-a. U posljednje vrijeme poraslo je značenje Glavnog tajnika UN-a, koji je često bio inicijator pokretanja mirovnih operacija UN-a. Čak i prije utvrđivanja činjenica i kvalificiranja stanja, a da bi se spriječilo pogoršanje situacije, Vijeće sigurnosti može pozvati odnosne stranke da se pridržavaju privremenih mjera koje ono smatra potrebnim ili poželjnim. Tim privremenim mjerama se nipošto ne dira u prava, zahtjeve ili položaj odnosnih stranaka, ali će Vijeće sigurnosti uzeti primjereno u obzir neprihvatanje tih privremenih mjera (čl. 40.). Te privremene mjere zapravo predstavljaju neobvezujuće preporuke koje ne sadrže nikakvu osudu. Njihov cilj je prije svega smirivanje tenzija i omogućavanje rješavanja sporova mirnim putem (npr. pregovorima, arbitražom itd.). Vijeću sigurnosti stoji na raspolaganju široka lepeza sredstava koja ono može uporabiti u cilju održavanja međunarodnog mira i sigurnosti. Koje će to mjere biti, ovisi od naravi konkretnog slučaja. Ono može naložiti svim državama članicama UN-a ili samo nekim od njih da primijene te mjere. Ukoliko je riječ o

⁶ Isto – Vladimir Đuro DEGAN: *Međunarodno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2000., str. 769.

prijetnjama miru, Vijeće sigurnosti može poduzeti mjere bez upotrebe oružane sile, koje se sastoje u potpunom ili djelomičnom prekidu ekonomskih odnosa, te željezničkih, pomorskih, zračnih, poštanskih, brzojavnih i drugih veza, kao i prekidanje samih diplomatskih odnosa (čl. 41.).

Te ekonomske i političke mjere se nisu do danas pokazale osobito djelotvornima. I ako bi dale rezultate, to bi bilo tek protekom dužeg vremenskog razdoblja. Također je slabost ovih nenasilnih mjera da one pogađaju u najvećoj mjeri civilno stanovništvo, tj. obične ljude, koji na odluke svojih državnih organa imaju vrlo mali utjecaj. Ove mjere, kroz svoju povijest, se nisu pokazale kao sredstva za brzo rješavanje situacija koje predstavljaju prijetnju miru.⁷

U slučaju da Vijeće sigurnosti smatra da mjere iz članka 41. ne bi odgovarale, ili se pokažu da one ne odgovaraju, ono može poduzeti oružanu akciju, koju smatra potrebnom za uspostavu i održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Za takvu akciju one se mogu koristiti zračnim, pomorskim ili kopnenim snagama. Te oružane akcije mogu biti: upotreba oružane sile sa svrhom zastrašivanja ili prijetnje (demonstracije), primjena sile bez borbe (blokada), te na koncu provođenje pravih vojnih operacija, tj. prava upotreba oružja (članak 42.). Upotreba preventivnih i prinudnih mjera se međusobno ne isključuje, pa je moguće kombinirati obje.

Povelja UN-a nije prihvatila ideju stvaranja međunarodne vojske ili snaga na čekanju (STAND BY FORCES). Umjesto toga, predviđeno je stvaranje oružanih snaga putem nacionalnih kontingenata kojima pridonose pojedine članice UN-a. Kontingenti se stvaraju temeljem posebnih sporazuma država članica i Vijeća sigurnosti. Tim sporazumima se određuju brojno stanje i vrste snaga, stupanj njihove pripravnosti i opći raspored, kao i olakšice i pomoći koje treba dati (članak 43.). Povelja u članku 45. predviđa da se radi mogućnosti hitnog poduzimanja vojnih mjera uspostavi kontingent zračnih snaga. Također je, u sklopu Povelje, člankom 47. predviđeno osnivanje Odbora vojnog stožera sastavljenog od načelnika stožera stalnih članica Vijeća sigurnosti ili njihovih zamjenika. Njegova funkcija je savjetovanje i pomaganje Vijeću sigurnosti u svim pitanjima koja se tiču vojnih potreba za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti, upotrebe i zapovjedništva nad snagama stavljenim na njegovo raspolaganje, reguliranje naoružanja i mogućeg razoružanja. Ono također pomaže Vijeću sigurnosti u izradi planova za upotrebu oružanih snaga (članak 46.).

2. MIROVNE OPERACIJE UN-a

Ovako reguliran sustav osiguranja mira nije u praksi primijenjen onako kako je zamišljen. Npr. Odbor vojnog stožera nije vršio nikakvu praktičnu funkciju sve do Kuvajtske krize 1990. godine, a također nije sklopljen nijedan Poveljom predviđen sporazum s državom članicom. Prinudne mjere, koje predstavljaju oružanu akciju, prema mandatu danom od Vijeća sigurnosti mogu biti mirovne operacije, operacije provođenja mira i operacije izgradnje mira poslije sukoba. Kao mirovne operacije mogu se označiti takve mjere UN-a koje uključuju upotrebu oružanih snaga, ali ne kao

⁷ Ibid. , str.788.

a da su vlade država članica obvezuju poštivati isključivo međunarodnu narav mirovnih operacija.¹¹

Mirovne snage UN upućuju se u zone sukoba kao nenaoružani promatrači ili kao lako naoružane mirovne snage. Vojnici koji sudjeluju u mirovnim misijama UN-a ne polažu prisegu UN-u. Vojnici nose svoje nacionalne odore, jedino čime se ističu su plave kacige ili beretke, koje su obvezni nositi tijekom mirovne misije. Zbog toga i imaju uobičajen naziv "plave kacige". Vlade država koje šalju svoje vojnike zadržavaju ovlaštenja koja imaju prema njima, iako služe pod zastavom UN-a (npr. u pogledu discipline, unapređenja itd.). Vojnici koji služe u mirovnim misijama mogu biti redoviti vojnici, čije su jedinice određene služiti u mirovnim operacijama na određeno razdoblje, ili pričuvni vojnici koji se prijavljuju na službu u UN-u. Služba traje od 6 mjeseci do jedne godine. Neke zemlje imaju spremne jedinice i osoblje za službu u UN-u u slučaju hitne potrebe, dok npr. skandinavske zemlje organiziraju specijalnu izobrazbu za službu u UN-u. Broj poginulih pripadnika mirovnih snaga opravdava ovakav poseban pristup službi u UN-u. Od preko 750000 vojnika, policajaca i civilnog osoblja, iz 111 država svijeta, koji su služili u mirovnim operacijama, do danas ih je poginulo više od 1500.¹² Da bi se zaštitilo osoblje UN-a od onih koji počinu teška kaznena djela protiv njih, 1995. godine u krilu UN-a je donesena Konvencija o sigurnosti osoblja UN-a. Ova Konvencija ne pruža zaštitu oružanim snagama UN-a koje su angažirane kao borbene snage, prema glavi VII. Povelje UN-a, protiv organiziranih oružanih snaga. Snage NATO-a u BiH podliježu zaštiti ove Konvencije, kao i misije UNMBiH-a.

Pitanje strateškog zapovjedništva i operativne aktivnosti multinacionalnih snaga koje provode mirovne operacije je vrlo kompleksno. Mirovne snage mogu biti uspostavljene od UN-a, pod zapovjedništvom UN-a, ili koalicije odobrene od UN-a, ali pod zapovjedništvom vodeće države ili regionalne organizacije. UN nisu monolitna struktura, zbog čega je otežana kontrola mirovnih operacija. Glavni tajnik ima ograničenu mogućnost kontrole nad pojedinim agencijama, što je razlog da on na mnoge odluke, koje se tiču mirovnih operacija, nema utjecaja. Klasičan primjer je UNHCR, koji je pod djelokrugom Opće skupštine, tako da Glavni tajnik nema mogućnost izravna utjecaja na njegov rad. Složenost ostvarivanja djelotvorne zapovjedne strukture uvjetovana je mnogim činiteljima. Prije svega, multinacionalnim sastavom mirovnih snaga, koji uzrokuje susrete vojnika čije se obuke, doktrine i opreme, manje ili više, razlikuju. Teškoću predstavljaju kratkoća vremena za organiziranje operacije i pritisak pozornog praćenje svih svjetskih medija. Bitno pitanje jedinstvenog zapovjedništva, koje je presudno za djelotvornu upotrebu mirovnih snaga, teško je ostvarivo u koalicijama, gdje su u mnogim državama snažni otpori da se njihove snage podrede lancu zapovijedanja druge države.

¹¹ Isto Vladimir Duro DEGAN, *Međunarodno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2000., str. 795.

¹² Prema podacima do 31. kolovoza 1998. godine, broj poginulih pripadnika mirovnih operacija UN-a bio je 1581.

Mirovne snage se osnivaju prema mandatu koji stvara Vijeće sigurnosti. Mandat tvore jedna ili više rezolucija koje donosi Vijeće sigurnosti, zajedno sa smjernicama koje donosi Glavni tajnik u dogovoru s najzainteresiranijim državama, koje su obično one koje daju najviše ljudi i sredstava. Kontrolu će vršiti Šef misije, koji može biti civil, tada dobiva naziv Visoki predstavnik Glavnog tajnika, ili vojna osoba, koja može biti zapovjednik snaga, ili Glavni vojni promatrač.

Problemi u vezi s upravljanjem mirovnim operacijama povezani su i s, vrlo često, nejasnim mandatima, promjenama mandata u tijeku provođenja mirovnih operacija bez osiguranja nekih nužnih preduvjeta, nedostatkom suradnje između nacionalnih kontingenata, dvostrukim lancem zapovijedanja, sporošću reagiranja Glavnog stožera UN-a na krize, nedovoljnom obučenošću i opremljenošću pojedinih nacionalnih kontingenata. Pošto je osoblje zapovjedništva obično razmjerno sastavu mirovnih snaga, i oni najčešće nisu ranije radili skupa, teško je ostvariti kvalitetno planiranje i dobro uhodanu operativnu proceduru rada na terenu.

Tajništvo UN-a ima tri glavna odjela pri Glavnim stožeru UN-a, koji se brinu o aktivnostima očuvanja mira. Najvažniji je Odjel za operacije očuvanja mira, koji je izravno odgovoran za svakodnevno upravljanje mirovnim operacijama, i putem njega teče komunikacija između operacije očuvanja mira i Glavnog stožera. Uz Odjel za humanitarna pitanja, koji je mjerodavan za koordiniranje humanitarnih djelovanja UN-a, postoji još i Odjel za politička pitanja.

4. MIROVNE OPERACIJE U BiH

Nakon što je posredovanjem posebnog izaslanika Glavnog tajnika UN-a Cyrusa Vancea sklopljen sarajevski Sporazum o prekidu vatre u Hrvatskoj od 2. siječnja 1992. godine, Vijeće sigurnosti je Rezolucijom broj 713 od 21. veljače 1992. godine uspostavilo Zaštitne snage UN-a, poznate pod nazivom UNPROFOR (United Nations Protection Force). Prvobitni mandat UNPROFORA-a odnosio se na sprečavanje novih sukoba razmještanjem snaga UN-a u zaštićena područja UN-a (istočnu Slavoniju, zapadnu Slavoniju, sjevernu i južnu Krajinu), tzv. UNPA područja (United Nations Protected Area), i njihovom demilitarizacijom. Rasplamsavanjem ratnih sukoba prostorno se širio mandat UNPROFORA, tako da je obuhvaćao područje Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Savezne Republike Jugoslavije. Mandat UNPROFORA je također i sadržajno mijenjan. U lipnju 1992. godine posebna snage su razmještene za osiguranje sigurnog funkcioniranja zračne luke u Sarajevu, radi dopreme nužne humanitarne pomoći.¹³ Rezolucijom 776 od 14. rujna 1992. godine UNPROFOR je dobio mandat osigurati dostavu humanitarne pomoći i oslobađanje zatočenih osoba kada to zatraži Međunarodni komitet Crvenog križa. Rezolucijom 781 Vijeća sigurnosti od 9. listopada 1992. godine ustanovljena je zona zabrane letova iznad BiH i okupiranih područja u Hrvatskoj za zrakoplove s pokretnim i nepokretnim krilima. Nadzor nad zonama zabrane letova, na molbu Glavnog tajnika UN-a, preuzeli su zrakoplovi NATO-a.

¹³ Isto- Vladimir Đuro DEGAN, *Međunarodno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2000., str. 796.

4. lipnja 1993. godine donesena je Rezolucija 836. kojom je ponovno proširen mandat UNPROFORA na zaštitu sigurnosnih zona.¹⁴ Snage UNPROFORA su imale mandat za upotrebu sile samo u samoobrani. Poseban problem za ostvarivanje mandata UNPROFORA bio je i uvedeni sustav dvostrukog ključa, po kojem je upotreba sile od strane NATO-a morala biti odobrena od strane zapovjednika i UN-a i NATO-a. Ovaj sustav se pokazao kao potpuno nedjelotvoran na terenu. Rezolucijom Vijeća sigurnosti broj 871, donesenom 4. listopada 1993. godine, izvršena je reorganizacija UNPROFORA, tako da umjesto dotadašnjeg središta u Zagrebu, UNPROFOR dobio tri odvojena zapovjedna središta, i to u Zagrebu za Hrvatsku, Sarajevu za BiH i u Skopju za Makedoniju. Odnosi se na proljeće 1995. godine radikaliziraju. Srbi krše sporazum o evakuaciji teškog oružja oko Sarajeva, čime izazivaju simbolične zračne udare NATO-a. Kao odgovor na zračna udare, oni uzimaju za taoce pripadnike UNPROFORA i vežu ih za moguće ciljeve novih zračnih udara. Nakon toga osvajaju prvo sigurnosnu zonu Žepu, a zatim i Srebrenicu. Poslije osvajanja Srebrenice srpske snage ubijaju između 3000 i 8000 muškaraca, a preostalo stanovništvo, žene, djecu i starce, progone. Pokolj u Srebrenici najstravičniji je ratni zločin u Europi od II. svjetskog rata.¹⁵ Nakon toga uslijedili su odlučni zračni udari NATO-a, čime su vrlo brzo uništene srpske zapovjedne komunikacije.

Ratna sreća okreće leđa Srbima i oni 12. listopada 1995. godine potpisuju prvi Sporazum o primirju, koji poštuju. Od 1995. godine prestaje mandat UNPROFORA na području bivše Jugoslavije, i njih zamjenjuju različite misije koje se sada vezuju za nove države nastale na području bivše Jugoslavije. UNPROFOR se zadržava do konca godine, do svog ukidanja, samo u Bosni i Hercegovini. Rezolucijom Vijeća sigurnosti 1031. ustanovljene su multinacionalne oružane snage pod nazivom IFOR, koje su zamijenile UNPROFOR. One više nisu mirovna misija UN-a.¹⁶ Ove snage su brojile oko 60000 vojnika iz 36 zemalja. Najveći dio snaga dale su članice NATO-a, ali su sudjelovale i članice Partnerstva za mir, i ostale zemlje. Snage za implementaciju, SFOR, su 12. siječnja 1996. godine Rezolucijom 1088. Vijeća sigurnosti zamijenile Snage za stabilizaciju, SFOR, s mandatom od 18 mjeseci. Mandat IFOR-a, a zatim i SFOR-a, odnosio se na provođenje vojnog dijela Daytonskog sporazuma (Aneks 1-a). Ove snage također imaju mandat da pomognu provedbu civilnog dijela Daytonskog sporazuma. Danas one broje oko 22000 pripadnika, i njihov mandat se periodično obnavlja. Primjetno je dvotrećinsko smanjenje snaga SFORA do danas, što je siguran pokazatelj djelomične stabilizacije i napretka u Bosni i Hercegovini. Međutim, situacija unutar BiH, a i u širem okruženju, posebice u SRJ, i danas nužno zahtijevaju prisutnost snaga SFORA.

Misija UN-a u BiH, UNMBiH, ustanovljena je Rezolucijom 1035. Vijeća sigurnosti od 21. prosinca 1995. godine u funkciji provođenja Daytonskog sporazuma, s

¹⁴ Sigurnosne zone su bile Sarajevo, Bihać, Tuzla, Srebrenica, Goražde i Žepa.

¹⁵ Isto – Izvještaj Međunarodne komisije za Balkan: *Nedovršeni mir*, Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava – Zagreb i Pravni centar FOD BiH – Sarajevo. Sarajevo 1997., str.41.

¹⁶ Vidi – Vladimir Đuro DEGAN, *Međunarodno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2000., str.797.

mandatom od jedne godine. Vijeće sigurnosti je taj mandat više puta obnovilo. Posljednji put Rezolucijom 1305, čime je mandat UNMBiH-a produžen do 21. lipnja 2001. godine. UNMBiH se sastoji od Međunarodnih policijskih snaga (IPTF), Programa procjene sudskog sustava (DSAP), Ureda civilnih poslova i Administrativnog ureda. Sjedište UNMBiH-a je u Sarajevu, ali on ima regionalna središta u Banjaluci, Tuzli, Doboju, Sarajevu, Bihaću, Mostaru i Bijeljini. Misija ima 1642 pripadnika IPTF-a iz 44 zemlje, 345 međunarodnih civilnih službenika iz 84 zemlje i 1400 članova lokalnog osoblja. Na čelu UNMBiH-a je Specijalni predstavnik Glavnog tajnika UN-a. Mandat UNMBiH-a je pridonijeti vladavini prava u BiH pomaganjem reformiranja i restrukturiranja lokalne policije, procjenom funkcioniranja postojećeg sudskog sustava, te nadgledanjem i kontroliranjem rada policije i svih koji su uključeni u održanje reda i zakona. Također je Glavni tajnik UN-a osnova dva posebna Trust Fonda. Jedan je osnovan u ožujku 1994. godine i tiče se obnove javnih službi u Sarajevu, i drugi 1996. godine kao program pomoći policiji. UNMBiH prima zapovijedi od Glavnog tajnika UN-a, ali je nužno da on podredi i uskladi svoj rad s radom Ureda Visokog predstavnika (OHR), jer je po Aneksu 10 Daytonskog sporazuma on preuzeo ovlasti za provedbu civilnog dijela Daytonskog sporazuma i on nužno koordinira rad svih institucija i agencija uključenih u provedbu civilnog dijela Daytonskog sporazuma.

5. ZAKLJUČAK

Mirovne operacije kao sredstvo za održavanja međunarodnog mira i sigurnosti prešle su dugi put do svog današnjeg stadija razvitka. Mirovne operacije na sadašnjem stadiju razvitka još uvijek ne pružaju jamstvo međunarodnog mira i sigurnosti. Bosna i Hercegovina bila je očit primjer neuspješnosti mirovnih operacija Ujedinjenih naroda. Uzroci takvih rezultata mirovnih operacija su prije svega nedostatna potpora (politička, vojna, financijska), od strana država članica UN-a, prije svega od stalnih članica Vijeća sigurnosti zbog njihove mogućnosti veta na svaku odluku o mirovnim operacijama. Onog trenutka kada se osigura dovoljna potpora mirovnim operacijama, bez obzira na teškoće, kao što su npr. nejasnoće mandata, kompliciranog sustava zapovijedanja, mirovnim operacijama je osiguran relativno siguran put za uspjeh. Sigurno da mirovne operacije kao organizirani oblik kolektivne sigurnosti ne možemo promatrati izdvojeno od ostalih sredstava za rješavanja sporova.

Također je i nedostatni pravni okvir za mirovne operacije dijelom sukrivac njihove nedovoljne efikasnosti.

Kao rezultat neuspjeha organizacije UN-a u rješavanju suvremenih kriza, prije svega sukoba u Bosni i Hercegovini, došlo je do njene postupne marginalizacije i do preuzimanja njene uloge od strane NATO-a kao najjačeg vojnog saveza na svijetu. Uspjeh koji se ostvaruje kombinacijom legaliteta i legitimiteta UN-a i vojne snage NATO-a možda je put kojim treba krenuti. Buduće promjene trebale bi imati u vidu prije svega mogućnost efikasnog ostvarenja glavnog cilja, tj. međunarodnog mira i sigurnosti.

Summary

It is not necessary to emphasize specially the question of the significance of the peace-keeping operations in contemporary world. By showing the development of the peace-keeping operations and their reality, the author is trying to find a solutions. Painful experiences of the war in Bosnia i Hercegovina, where peace-keeping operations have not excelled themselves by their efficacy, are the reason for more and better work on stating and removing the reasons for such a state.